

Поводом актуелне теме о "новим" граматичким правилима по којима се може рећи психолошкиња, војнициња, итд., подсећамо да је Одбор за стандардизацију српског језика Института за српски језик пре неколико година објавио Одлуку којом се, како САНУ тврди, са аспекта највишег лингвистичког ауторитета за српски језик, ставља тачка на све даље тврдње о исправности „родно диференцираног језика“.

Уводне напомене

Одбор за стандардизацију српског језика је до сада расправљао и званично реаговао на питања која су се односила на називе занимања женских особа – одлука бр. 57: Како именовати занимања и титуле женских особа (Списи Одбора за стандардизацију, X, 2008, с. 98–104). О томе постоје појединачни прилози српских лингвиста (Ковачевић, Клајн, Бугарски, С. Савић и др.). Овом приликом истиче се потреба за прецизнијом препоруком и ставовима како би се избегла банализација језичке теорије – да се због присуства или одсуства неке граматичке категорије може закључити о присуству или одсуству неке равноправности или дискриминације у језику.

Образложење

1. Поглед на свет, систем културе или друштвени систем нису условљени пуким постојањем или непостојањем одређених граматичких категорија, те се они стога не

могу ни мењати њиховим увођењем или инсистирањем на доследности њихове употребе. Став да је само родно диференциран језик – језик родне равноправности, те да генеричка употреба мушког граматичког рода, или претпоставка да је таква употреба аутоматски „родно неутрална“, нарушава ту равноправност, представља управо банализацију лингвистичке теорије зато што савремена лингвистика сматра да се на основу присуства или одсуства неке граматичке категорије не може закључивати о присуству или одсуству претпостављене одговарајуће логичке категорије, нити пак о вањезичкој стварности.

2. Такође, став да је само родно диференциран језик – језик родне равноправности подразумева да језици који не познају граматичку категорију рода нису или не могу бити језици родне равноправности. Тиме се, имплицитно, дискриминишу говорници оних језика који не поседују одговарајуће граматичке категорије, попут енглеског језика. А управо је на англосаксонском говорном подручју питање родне равноправности у језику решено на сасвим другачији начин – потпуном неутрализацијом обележја рода у ретким случајевима где се оно јавља: на пример, уместо цхаирман препоручује се коришћење цхаирперсон, а уместо полицеман – полице оффицер. Ово имплицира постојање друкчијег става у оквиру теорије родне равноправности, потпуно супротног оном који се шири у нашој јавности, а то је став да се родна равноправност заправо обезбеђује употребом родно неутралних облика, док инсистирање на обележавању пола у контексту у коме је тај податак ирелевантан може указивати на дискриминацију.

3. Родна неутралност генеричког мушког рода у српском језику није претпоставка, већ лингвистичка чињеница: граматички и природни род именица у српском језику нису идентични. Граматике српског језика у званичној употреби кажу да именице које значе врсту, звање или занимање означавају бића оба пола (човек/људи, пас, голуб, писац, судија...). Стога тврдња да употреба генеричког мушког рода угрожава права жена бива у нескладу са важећим ставом лингвистичке науке. И не само то – оваква би тврдња подразумевала да су готово сви законодавни акти Републике Србије, почев од Устава, – родно дискриминаторски, јер се у њима не користе доследно облици женског рода. И у самом Закону о равноправности полова користи се генерички мушки род (сведок, послодавац...). При том, Закон о равноправности полова, сасвим у складу са важећом

граматиком српског језика, изричито каже: Термини којима су у овом закону означени положаји, професије, односно занимања, изражени у граматичком мушком роду, подразумевају природни мушки и женски род лица на које се односе.

4. Граматичка категорија женског рода није једино средство за обезбеђивање видљивости жена у српском или било ком другом језику, нити пак може утицати на дискриминацију или равноправност жена. Равноправност не зависи од употребе појединих граматичких категорија, већ од контекста у коме су оне употребљене, односно – од значења целине текста. Чак и уз доследну употребу граматичке категорије женског рода могу се изражавати дискриминаторски ставови о женама (нпр. Жене политичари (политичарке) неспособне су за обављање одговорних послова). Такође, текстови у којима се не користи граматичка категорија женског рода могу садржати ставове који афирмишу родну равноправност. Позитиван пример представља превод Повеље Уједињених нација на српски језик. Повеља се залаже за сваки вид равноправности, па и за равноправност полова, али се у самом тексту користи синтагма права човека, а не тзв. родно осетљива синтагма права мушкараца и жена (уп. „унапређивање и подстицање поштовања права човека и основних слобода за све без обзира на расу, пол, језик и веру“).

5. Стандардизација говора у званичној и јавној употреби може у одређеној мери подразумевати интервенцију у правцу слања пожељне политичке поруке. Међутим, нормирање језика се не сме руководити искључиво принципом слања пожељне политичке поруке, посебно када се то коси са увидима до којих је дошла званична наука о језику, или када би то значило нарушавање структуре датог језика, односно – било у

нескладу са важећим граматичким и правописним нормама и добром језичком праксом. Стога свака стандардизација говора у званичној и јавној употреби у Републици Србији мора најпре бити усклађена са постојећом нормом српског језика.

Препоруке и ставови одбора за стандардизацију српског језика

Облике женског рода за именице које значе професије треба употребљавати тамо где је њихова употреба у складу са постојећом нормом и добром језичком праксом. Када је реч о облицима женског рода за означавање професија који нису нормирани или уобичајени у језичкој пракси, исправно је користити генерички мушки род (нпр. борац, пилот, академик), јер његова употреба никако не имплицира дискриминацију жена, већ подразумева свет о једнакој друштвеној (/људској) вредности мушкарца и жене.

Уколико је у датом контексту неопходно нагласити да је носилац функције женског рода, то се може обезбедити и другим језичким средствима или навођењем личног имена. Пример 1: Прва жена космонаут Валентина Терешкова летела је у космос. Пример 2: Генерални конзул Александра Ђорђевић задужена је за конзуларно подручје ГК Франкфурт. У првом примеру важно је у датом контексту нагласити пол, док је у другом примеру, управо због принципа родне равноправности, потпуно ирелевантно да ли је генерални конзул мушког или женског пола, а при том је видљивост жена већ обезбеђена навођењем личног имена конзула.

Коришћење паралелних форми или навођење форме у мушком роду са ознаком за наставак у женском роду непотребно оптерећује реченицу, уз сасвим изгледну могућност њеног довођења до апсурда (Сви присутни/присутне на овој прослави били/биле су недвосмислено разочарани/разочаране итд.), те их због тога не треба користити.

Нацрт текста одлуке сачинила је Софија Милорадовић, члан Одбора за стандардизацију српског језика. Нацрт је разматран на седници од 24. фебруара 2011. године и усвојен као одлука бр.60.

Претходно је овај текст разматрало и усвојило Научно веће Института за српски језик САНУ.

